

O'ZBEKISTONDA TRANSPORT XODIMLARINING MODDIY AHVOLI VA IJTIMOIIY TURMUSH TARZI (XX-XXI-asr boshlarida)

Ishmurzayeva Dilorom Toshmirzayevna

TERDU Tarix fakulteti Tarix yo'nalishi 2- kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada XX-XXI- asr boshlarida O'zbekistonda transport xodimlarining moddiy ahvoli va Bugungi kunda transport xodimlariga yaratilayotgan sharoitlar hamda O'zbekiston Respublikasining xalqaro transport yo'laklari tadbiriq etilgan.

Аннотация: В статье применяется материальное положение транспортников Узбекистана в начале 20-21 веков и условия, созданные для транспортников сегодня, а также международные транспортные коридоры Республики Узбекистан.

Abstract: In the article, the material condition of transport workers in Uzbekistan at the beginning of the 20th-21st centuries and the conditions created for transport workers today, as well as the international transport corridors of the Republic of Uzbekistan, are applied.

Kalit so'zlar: Transport,avtomobil, magistral,havo transporti moddiy, ijtimoiy, tuzillma,temiryo'l transporti, yo'lovchi,yuk tashish,moddiylik,atrof muhit.atmosfera moddiy axvoli

KIRISH

O'zbekiston qadim zamonlardan G'arb va Sharqni bog'lovchi Buyuk ipak yo'lida joylashgan davlat sifatida mashhur bo'lgan. Respublika - davlat boshqaruvi shakli, unda barcha davlat hokimiyati organlari saylab qo'yiladi yoki umummilliy vakolatli muassasalar (parlamentlar) tomonidan shakllantiriladi, fuqarolar esa shaxsiy va siyosiy huquqlarga ega bo'ladilar. Endilikda ana shu qadimiy yo'l yangicha sayqal topib, ellarni-ellarga bog'lab kelmoqda. Hozirgi vaqtda mamlakatimizni modernizasiya qilish va yangilash, iqtisodiyotimizning sifat jihatidan yangi, zamonaviy tarkibiy tuzilmasini shakllantirish, hududlarimizni kompleks rivojlantirish transport va kommunikasiya tizimini takomillashtirish bilan uzviy bog'liq. Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq O'zbekistonning transport va kommunikasiya tizimini takomillashtirishda eski mustabid tuzumdan qolgan muammolarni hal etish talab qilinardi. Bu muammolar respublikamizning Surxondaryo viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasiga olib boradigan temir yo'llarning qo'shni Turkmaniston hududi orqali o'tishiga barham berish, respublikada yangi dunyo talabiga javob beradigan avtomobil yo'llarini qurish va mavjudlarini rekonstruksiya qilish, aviasiya infratuzilmasini takomillashtirishdan iborat edi. Yuqorida keltirib o'tilgan muammolarni hal e'tish uchun transport tizimini isloh qilishning strategik

yo'nalishlari belgilab olindi va respublikada yagona milliy transport tizimini yaratish ishlari boshlab yuborildi.

MUXOKAMA VA NATIJALAR.

Transport tushunchasi **Transport** (lot. transporto — tashiyman) — ijtimoiy moddiy ishlab chiqarish. tarmog'i, yuklarni va yo'lovchilarni bir joydan ikkinchi joyga eltishni, mamlakat viloyat va tumanlari, korxonalari, xalq xo'jalik tarmoqlari o'rtasida, shuningdek, mamlakat ichida ayirboshlash va aloqani ta'minlaydi.

Quyidagi transport turlari mavjud: yer usti transport (temir yo'l, avtomobil, quvur yo'llari), suv transport (dengiz va daryo), havo transport (aviatsiya). Vazifasiga ko'ra ichki ishlab chiqarish. (sanoat) transportga va umumiy foydalaniladigan transportga bo'linadi. Bu transport turlari bilan bir qatorda shaxsiy foydalaniladigan avtotransportlarxam mavjud. Vazifasi xususiyatiga ko'ra, temir yo'lovchilar va yuk tashuvchi transportga bo'linadi. Ichki ishlab chiqarish. transporti bevosita moddiy ne'matlar ishlab chiqarish. jarayoniga xizmat qiladi va korxona ishlab chiqarish. vositalarining tarkibiy qismi hisoblanadi. Umumiy foydalaniladigan transport (yer usti, suv va havo) ijtimoiy ishlab chiqarish.da muhim sohani tashkil etadi. Umumiy foydalaniladigan transportning moddiy ishlab chiqarish. tarmog'i sifatida paydo bo'lishi sanoat to'ntarishi bilan bog'liq.

Mamlakatlar o'rtasida tashqi savdoning o'sishi dengiz kemachiligining rivojlanishiga turtki berdi. Avtotransport XIX-asrning oxirida paydo bo'ldi, XX-asrning 20-yillarida qisqa masofaga yuk va yo'lovchilar tashishni amalga oshirib, temir yo'l va daryo Transport bilan raqobat qila boshladi. Fuqaro havo transport XX -asrning 1-choragida vujudga keldi.

20-asrda jahon transporti tizimi juda kjsaldi. Rivojlangan mamlakatlarda transport tizimlarining barcha transport turlari (AQSH, Kanada) yoki ayrim transport turlari (G'arbiy Yevropa mamlakatlari, Yaponiya)ning yuksak darajada rivojlanganligi bilan tavsiflanadi.

XX-asr boshlariga qadar O'zbekistonda yuk va yo'lovchilar, asosan, temir yo'l, otulov transportlarida, tuya, xachir va boshqa yuk tashuvchi hayvonlarda tashilgan. 20-asrning 20-yillaridan avtomobil va havo transport, yirik sanoat korxonalari qurilishi bilan sanoat transport vujudga keldi. 80-yillar oxiriga kelib respublika transportining moddiytexnika bazasi birmuncha yaxshilandi. Sanoat va qishloq xo'jaligi.da ishlab chiqarish.ning o'sishi, keng miqyosdagi kapital qurilishi va transport moddiytexnika bazasining yuksalishi bilan yuk va yo'lovchilar tashish hajmlari ham orta bordi.

Respublika mustakillikka erishganidan keyin transportning xalq xo'jaligiga va ahrliga xizmat ko'rsatishini tubdan yaxshilash va transportni boshqarish tizimini takomillashtirish maqsadlarida "O'zbekiston havo yo'llari" milliy aviakompaniyasi (1992-yil 28 yanvar), "O'zbekiston avtomobil transporti" davlat aksiyadorlik korporatsiyasi (1993-yil 8 yanvar), "O'zbekiston temir yo'llari" davlataksiyadorlik kompaniyasi (1994-yil 7 noyab.) va boshqa idoralar tashkil etildi. Mamlakatda transport korxonalari davlat ishtirokidagi aksiyadorlik,

ochiq turdagi aksiyadorlik, mas'uliyati cheklangan jamiyatlarga, jamoa korxonalariga aylantirildi. Respublikada avtotransport vositalarining bir qismi (avtobuslar, yuk va yengil mashinalar) jamoa xo'jaliklari, fuqarolarning mulkiga aylandi.

O'zbekiston Respublikasida umumiy foydalaniladigan yuk va yo'lovchilar tashuvchi transportning barcha turi —temir yo'l, avtomobil, aviatsiya, shahar elektr transporti (tramvay,, trolleybus, metropoliten), daryo transport, quvur yo'llari transporti, shuningdek, umumiy foydalanilmaydigan (sanoat) transporti turlari — temir yo'l, avtomobil, tasmali. transport, osma arqon transporti rivoj topgan (yana q. Avtomobil transporti, Daryo transporti, Dengiz transporti, Havo transporti, Temir yo'l transporti, Shahar transporti).

Respublikaning transport tizimi temir yo'l, avtomobil yo'llari, zamonaviy uskunar bilan jihozlangan temir yo'l vokzallari, styalari, bekatlari, yuk omborlari, pristanlar, g'avo flotining yirik aerovokzallari va boshqa infratuzilma bo'linmalarini qamraydigan xalq xo'jaligi kompleksini tashkil etadi.

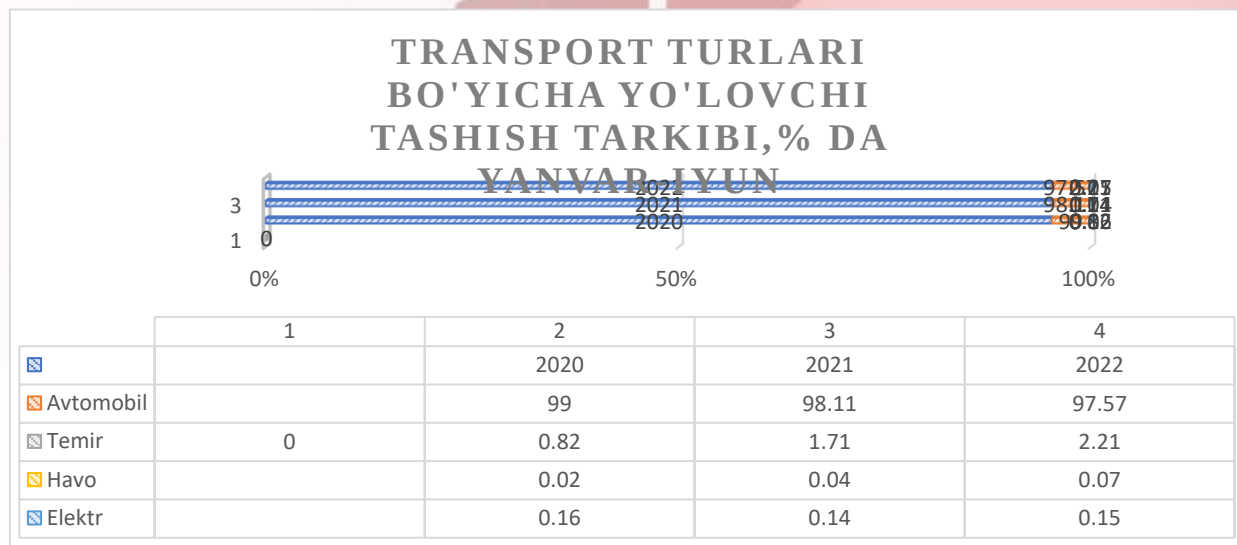
So'nggi yillarda respublika iqtisodiyoti va aholisiga avtotransport xizmati ko'rsatishni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilganligi qayd etilgan. Yo'lovchi tashish yo'nalishlari tarmog'i 2006-yilga nisbatan 1,4 baravarga ortdi, respublikada 117 ta yo'lovchilar avtovokzallari va avtostansiyalari faoliyat ko'rsatmoqda, tashuvlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

So'nggi yillarda respublika iqtisodiyoti va aholisiga avtotransport xizmati ko'rsatishni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilganligi qayd etilgan. Yo'lovchi tashish yo'nalishlari tarmog'i 2006-yilga nisbatan 1,4 baravarga ortdi, respublikada 117 ta yo'lovchilar avtovokzallari va avtostansiyalari faoliyat ko'rsatmoqda, tashuvlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Transport turlari bo'yicha yo'lovchi tashish va yo'lovchi aylanmasi

	2022- yil yanvar-iyun	o'tgan yilning yanvar-iyun oylariga nisbatan, % da	
		2021- y.	2020- y.
Transportda tashilgan yo'lovchilar, mln. kishi	2 908,4	103,6	104,9
temir yo'l transporti	4,4	112,0	95,3
havo transporti	2 837,6	103,0	103,8
shahar elektr transporti	2,0	179,6	170,9
shundan: metropoliten	62,8	133,8	243,1
tramvay	1,4	145,0	164,1
trolleybus	0,2	77,8	187,2
Transport yo'lovchi aylanmasi, mln. yo'lovchi-km	67 715,3	107,4	104,1
temir yo'l transporti	1 703,1	116,3	161,5
avtomobil transporti	60 866,9	102,5	103,4
havo transporti	4 677,2	257,2	88,0

Transport turlari bo'yicha yo'lovchi tashish tarkibida avtomobil transporti yetakchilik qilib, jami yo'lovchi tashish hajmidagi ulushi 97,9 % ni tashkil etdi.

Transportning barcha turlari bo'yicha yo'lovchi tashish 2021- yilning mos davriga nisbatan 3,6 % ga o'sib, 2 908,4 mln. kishini tashkil etdi. Yo'lovchi aylanmasi 67,7 mlrd. yo'lovchi-km.ni tashkil etib, 7,4 % ga oshdi.

Shu bilan birga avtotransport xizmatlari sohasini jadal rivojlantirishning mavjud imkoniyatlari va zaxiralaridan to'liq foydalanilmayapti. Avtotransport ho'jaliklarini modernizatsiya qilish zamonaviy talablar darajasida emas, sohada ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va intellektual transport tizimlari yetarli darajada joriy etilmayapti. Og'ir yuk tashuvchi avtotransport vositalarining harakatdagi tarkibi parkining eskirganligi yuqoriligicha qolmoqda. Mamlakatning avtotransport xizmatlari eksporti va tranzitini oshirish salohiyatining imkoniyatlari va zaxiralaridan to'laqonli foydalanilmayapti.

XULOSA

Xulosa qilib aytish joizki, tashish jarayonlari, qatnov jadvallariga rioya etilishi, yo'lovchilar tomonidan yo'l haqini elektron tarzda to'lash samaradorligi, tushumning yig'ilishi va to'laligi ustidan markazlashtirilgan dispetcherlik boshqaruvi va nazorati tizimi mavjud emas. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligi amalga oshirayotgan ishlar, mintaqalardagi yo'lovchi transportini boshqarish bo'yicha maxsus vakolatli organlar tomonidan deyarli takrorlanmoqda.

REFERENCES

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoniga 1-ilova. www.lex.uz

2. 2018 yil 6 martdagi PQ-3589-sonli “Avtomobil yo‘llarini qurish va ulardan foydalanish sohasida ishlarni tashkil etishning ilg‘or xorijiy uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”-gi Qarori / www.lex.uz.
3. 76-fond, Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi.